

אורנים
ORANIM • أورانيم

הפקולטה למדעי הרוח והחברה
החוגים לאזרחות וסוציולוגיה

**קורס "כתוב בעיתון" תשפ"ג
בהנחיית פרופסור משה שטר**

**גיליון 3 לשנת תשפ"ג
החזון המקצועי והערכי שלי
כמורה לאזרחות**

מוזמנים לעיין ולהעביר הלאה

14 ביוני 2023

החזון המקצועי והערכי שלי כמורה לאזרחות

(תוכן עניינים חי, למעבר לחצו על הפריט)

1. דבר העורך, עמ' 3
2. אימן סלאח, אני כמורה לאזרחות בישראל, עמ' 4
3. קרן כהן, כשאני נשאלת מה זה להיות מורה לאזרחות, בראש ובראשונה עולה לי המילה אחריות, עמ' 6
4. אתי אזוב, מהות הדמוקרטיה בתפיסת עולמי, עמ' 7
5. ערן ברדוגו, להוראת האזרחות נדרש כוח אדם איכותי, עמ' 8
6. איימן סועאד, מבחינתי האזרחות היא הנושא החשוב ביותר, עמ' 10
7. אופיר בניניו, אני כמורה לאזרחות בישראל – זו הגדרה גדולה, עמ' 11
8. סוזאן הייב, אני כמורה לאזרחות בישראל, עמ' 13
9. מייס עבד אלחק, אני כמורה לאזרחות בישראל, עמ' 14
10. תמרה קוז'ינסקי-ספורטה, החינוך הוא חלק מרכזי מהמסע שלי, עמ' 15
11. אמל טאהא, המסע שלי עד היום היה מלא אתגרים, עמ' 16
12. מאי זובידאת, אזרחות וערבית הם שני נושאים גדולים, עמ' 17
13. עמיר מקלדה, פרספקטיבת העתיד שלנו כמורים לאזרחות, עמ' 18
14. ירדן שריקי, אני כמורה לאזרחות בישראל – מהי פרספקטיבת העתיד שלי, עמ' 20
15. מירב ברויאר, המורה כאיש פוליטי והרפורמה המשפטית, עמ' 21
16. קטרין דסקל, יחסי יהודים וערבים, עמ' 23

דבר העורך

הכשרת המורים עוסקת לדעת רבים ב"פרופסייה", במקצוע. לעומת זאת יש מי שרואה את עבודת החינוך לא כמקצוע סדור אלא כאומנות המפגש הבין אישי. הוראת האזרחות מצויה בתווך בין שתי העמדות הללו. אין זו דיסציפלינה – היא עוסקת בהרבה תחומי חיים ונוגעת בשדה ערכי רחב ומגוון. היא עוסקת גם בעיצוב התודעה האזרחית הדמוקרטית של הלומדים. אם כך, מה זה להיות מורה לאזרחות? מה משמעות התפקיד הזה? למה חותרים הסטודנט או הסטודנטית כאשר הם מתחילים את הדרך אל הוראת האזרחות?

בשנים האחרונות קיבל סל השאלות הללו ממד נוסף, ממד של התייחסות למציאות הפוליטית במדינה. החברה הישראלית עסוקה עד צוואר במאבק על דמותה, ואם כך מה תפקיד המורה במציאות זו? האם עליו להיות מתבונן מרוחק, שמציג רק שלל של שבילים, מפת דרכים עבור הלומד, או שמא יש לו גם תפקיד של מתווה דרך ערכית?

הדעות בקרב המורים והמתכשרים להוראה חלוקות בסוגיה זו. יש השוללים כל נקיטת עמדה בסוגיות פוליטיות או ערכיות שנויות במחלוקת כדי לא ליצור הטיה כפוייה אצל הלומדים הצעירים. ישנם גם אלו שמחליטים לוותר על הבעת דעה מתוך חשש שבולע להם, אם מצד ההורים ואם מצד בית הספר, ראו מקרה אדם וורטה. מנגד, עומדים אלו שטוענים שהמורה צריך לבטא אישיות גלויה ולומר את עמדותיו. יש לו תפקיד של מחנך ומורה דרך ולא רק של ספק ידע.

בחודשים האחרונים השיח הפוליטי בישראל סוער במיוחד סביב ניסיונות הממשלה להוביל לרפורמה במערכת המשפט, שלפי תפיסת חלק גדול מהציבור היא בעצם מהפכה משפטית שתשלול מישראל את דמותה הדמוקרטית. האם השאלות הנ"ל מקבלות כעת ממד חדש? כאשר עצם התשתית הליברלית של ישראל מאוימת האם רשאי המורה לאזרחות שלא לנקוט עמדה? האם יש שאלות ערכיות בהן הוא נדרש לנקוט עמדה באשר דיון פתוח בהן הוא בלתי מוסרי לכשעצמו. האם יש לדון בכתה בעד ונגד גזענות? האם יש לדון בכתה בעד ונגד אפליית נשים? וכן הלאה.

מכל אלו עולה החשיבות של תודעתו העצמית של המורה. מהו החזון שלו? מהי זהותו הערכית? על מה הוא מוכן להיאבק? הכשרת מורים אינה רק העשרה בידע אלא גם טיפוח של אישיותו המקצועית והערכית של המורה.

בקובץ החיבורים הנוכחי התייחסו הסטודנטים באופן חופשי לשאלות הללו. העורך העיר רק על סוגיות של סגנון ואיכות הכתיבה ולא על התוכן. כל סטודנט וסטודנטית בשפתם ובדרך מחשבתם שלהם כתבו את הדברים.

תודה לכל הכותבים

בברכה

משה שר

אימן סלאח

אני כמורה לאזרחות בישראל - "מהי פרספקטיבת העתיד שלכם כמורים לאזרחות? מהי שליחותכם?"

אזרחות לא רק מקצוע לימוד אלא גם דרך חיים. אני מאמינה כי התפקיד של המורה לאזרחות לא מוגבל בהעברת חומר על זכויות האדם, שסע לאומי וגישות כלכליות וכו'. אלא לספק כלים שיאפשרו לתלמידים לחיות בצורה טובה יותר בתוך המדינה וישפיעו על המציאות שלנו בצורה חיובית. במבוא של ספר האזרחות: "יוצאים לדרך אזרחית", רשום שמטרת הספר לחזק את הזהות של האזרחים ולהגדיל את התערבותם במדינה ולתת להם כלים כדי להתמודד עם בעיות בסוגיות פוליטיות שונות, דרך ניתוח והבנת המערכת הישראלית.

אני חושבת כי קיימים חסמים שעומדים בפני מימוש המטרות הללו במיוחד מול התלמידים בחברה הערבית. הדבר הזה גרם להישגים לימודיים נמוכים בבגרות האזרחות, ומקצוע האזרחות נתפס כאחד המקצועות הכי קשים, אין חשיבה ביקורתית על חומר האזרחות והשיח הוא רק שיח של בחינות וציונים. בשנת 2014, 50% מהתלמידים בחברה הערבית נכשלו בבחינת הבגרות לאזרחות. משנת 2014 עד היום משרד החינוך הפסיק לפרסם ציונים.

אני חיה בתוך החברה הערבית ויכולה להבין את הקשיים שעומדים בפני התלמידים בבתי ספר בחברה הערבית, וכמורה לאזרחות בעתיד יש לי שאיפות לשנות את המציאות הזו. קושי אחד שעומד מול התלמידים שהסוגיות שמוצגות בספר האזרחות רחוקות מהסוגיות של התלמיד והמציאות שהספר מתאר לא דומה למציאות שבה חי התלמיד, למרות שמקצוע האזרחות אמור להיות אחד המקצועות שנוגעים בחיי היום יום של התלמידים. התלמיד לא מוצא את עצמו בתוך הספר, ומתייחסים למיעוט הערבי רק בנושא קבוצות המיעוט בישראל. בשנות הראשונות של התלמיד עד בית ספר תיכון התלמידים באזורים מסוימים כמו הכפרים כמעט ולא פוגשים אנשים מתרבויות אחרות, ולכן הם מרגישים שהחומר של הספר לא נוגע לעולמם.

הנתונים הללו מראים כי מטרת לימודי האזרחות שתוארו במבואות של ספרי האזרחות לא התממשו בחברה הערבית. האזרחים לא הבינו טוב את המורכבות של המערכת הישראלית וכתוצאה מכך הם לא משתתפים פוליטית. אי התערבות החברה הערבית ברפורמה או המהפכה המשפטית היא דוגמה לכך והיא הוכחה שספר האזרחות לא הפך אותנו לאזרחים שיתופים, ומשפיעים. אני רואה כי הסיבה לכך היא שהחברה רחוקה מהסוגיות של בית המשפט. אורח החיים של החברה הערבית שונה מהחברה היהודית, המבנה החברתי המסורתי וההיררכי של החברה, מחייב את האזרחים הערבים במדינת ישראל לשמור על קשרים חברתיים טובים ביניהם ולשמור על לכידות פנימית. החברה הערבית היא חברה קולקטיבית שבה היחיד לא יכול להתנתק מהקבוצה ולכן אם יש דילמות או קונפליקטים הם פותרים אותם בעצמם תוך שמירה על יחס הדדי ביניהם, ומעט מאוד מקרים מגיעים לבית המשפט.

אני לא מתכוונת שהתלמיד לא צריך ללמוד את הנושאים של רשויות השלטון ובתי המשפט, וזכויות אדם. למרות שהם רחוקים מעולם התלמידים, אבל אי אפשר שהתלמיד יקבל בגרות שלם בלי לדעת את הנושאים האלה. מצד אחר, קיים צורך לפתח דרכי הוראה חדשים שיאפשרו הנגשת החומר הזה לתלמידים, כמו למשל לשלב פרטים שתואמים את אורח החיים של החברה הערבית, ושמדגישים את מאפייניה של החברה, ואיך היא באה לידי ביטוי בתוך החברה הישראלית ומשם לעבור לנושאים של ספר האזרחות שמוצגות בו היום, זה תהליך שצריך חשיבה ותכנון.

כמורה לאזרחות בעתיד יש לי מטרה להיאבק על התאמת תוכנית הלימוד באזרחות לחברה הערבית, שיפור ההישגים הלימודיים בבגרות האזרחות לא משפיע רק על החברה הערבית אלא על רמת החינוך בכל המדינה. אני גם אנסה לשנות בדרך ההוראה שלי כמו להכניס משימות שמעודדות חשיבה ביקורתית על החומר הנלמד, ולנסות להעביר להם את החשיבות של חומר האזרחות.

דבר נוסף שרציתי לממש אותו כמורה לאזרחות הוא לחנך לערכים, כמו שאמרתי מקודם אזרחות זה לא רק להעביר חומר מהספר לתלמידים אלא לעזור לתלמידים ליישם את העקרונות של הדמוקרטיה בחייהם, להיות מחנך לאזרחות ולא רק מורה לאזרחות, צריך לחנך אותם לערכים כמו: לקבל את האחר, לקחת אחריות ולעזור לאחרים, להיות אופטימיים ולהגדיר מטרות ולפעול לממש אותם, לא להתעלם מהזכיות. מתחילת השנה היו 100 מקרה רצח בחברה הערבית, הנתון המזעזע הזה משקף שהתלמידים לא חונכו לערכים בבית הספר ולכן כך נראה העתיד שלהם. לא מספיק שהתלמידים ילמדו את חומר האזרחות כשינון חומר, אלא צריך ליישם אותו בחייהם, כי רק אז נוכל להשתנות.

כשאני נשאלת מה זה בעצם להיות מורה לאזרחות, בראש ובראשונה עולה לי המילה אחריות.

כאשר נשאלת השאלה מהי פרספקטיבת העתיד שלי כמורה לעתיד באזרחות, בראש ובראשונה אני חוזרת אחורה שנתיים לעצם היותי חיילת בצבא- כבר אז ידעתי בכל ליבי שאני רוצה לעסוק בחינוך. כאשר נרשמתי לתואר באורנים בחרתי חינוך מיוחד ואזרחות מתוך מקום שאזרחות הוא מקצוע שמביא אותנו לדילמות מרכזיות בחברה הישראלית. אני חוזרת אחורה בזמן וזוכרת את עצמי בתור תלמידה אשר אהבה את המקצוע מתוך מקום שהרגיש לי שהוא היחיד שמדבר ומציג את הנושאים החשובים במדינתנו, נושאים שחובה עלינו בתור אזרחים לדעת אותם.

אתחיל בלספר שמגיל צעיר אהבתי לעסוק בחינוך, הייתי מדריכה בתנועת הנוער בני המושבים ולפני הצבא עשיתי שנת שירות והתנדבתי במסגרות עם נערים בסיכון. בצבא לאחר הטירונות יצאתי לקורס מפקדים ומשם ידעתי שחינוך זה משהו שאני ארצה לעסוק בו בהמשך החיים שלי.

כאשר אני שואלת את עצמי מזה בעצם להיות מורה לאזרחות, בראש ובראשונה עולה לי המילה אחריות. מבחינתי בתור מורה לאזרחות לעתיד יש לי התחייבות ואחריות רבה למען התלמידים העתידיים שיהיו לי. הלימודים הללו מצריכים הסתכלות רחבה על דילמות חברתיות ופוליטיות, ועליי לפתח מעורבות מושכלת במדינתנו המלאה בדעות, רעיונות, מחשבות, תחושות ורגשות.

כיום, בישראל ישנן דילמות מורכבות. אנו צריכים לפתח בתלמידים חשיבה ביקורתית וחשיבה שבאה לידי ביטוי בביסוס עובדות והבנת המציאות שאנו חיים בה במדינתנו. בשנת 1996 יצא דו"ח של ועדת קרמניצר, בדוח דיברו על החשיבות בחינוך אינטנסיבי, שוטף ואקטואלי במחלוקת. בין הדברים הבולטים שנאמרו בדו"ח זה שיש לעודד את המחנכים לעסוק במתרחש. זאת ועוד, בדו"ח הובהר שמותר למורה לנקוט עמדה בנושא שנוי במחלוקת.

בוועדה הגדירו שיש לחינוך לאזרחות מטרות רב תכליתיות רבות אשר באות לידי ביטוי במספר דרכים, ביניהן; יכולת ניתוח, שיפוט, הקניית ידע, הבנה ויכולת שיפוט והכרעה בשאלות חברתיות ופוליטיות, הפנמה של ערכי המדינה, יצירת מחויבות למשטר הדמוקרטי ונכונות להגן עליו, מסוגלות ורצון להיות אזרח פעיל, מעורב ואחראי. הם מדברים על כך שאין פה רק לימוד עיוני- יש פה גם לימוד שבא לידי ביטוי בחינוך לאזרחות פעילה. מטרה זו הוצגה ככזאת שיחסית קשה להשיגה.

נוסף על כך, אציין שלדעתי כל מורה במערכת החינוך ובפרט מחנכים צריכים לעבור הכשרה שנוגעת בתכנים חשובים אשר מתקשרים ונוגעים במקצוע האזרחות. זאת כיוון שמקצוע זה כולל בתוכו כל כך הרבה נושאים חשובים שחלקם מדברים על זכויותינו הבסיסיות בתור בני אדם שחיים במדינה דמוקרטית.

לסיכום, אני סבורה שכל מורה לאזרחות יש לו תפקיד חשוב בעיצוב הידע והמחשבה של התלמידים. עלינו לדעת לנתב את הידע שאנו נותנים לתלמידנו למקום שמאפשר שיח ענייני המבוסס על עובדות ושיח אשר מציג את כלל הדעות- לכאן ולכאן. עלינו בתור מורים לחנך את התלמידים לפיתוח מיומנויות קונקרטיות אשר מתבססות על חקר אמת, וכן עלינו לאפשר שיח מלמד ומעצים אשר יכול ללווה בתוכו תכנים חשובים שמקדמים שיתוף פעולה בין התלמידים ופיתוח מנהיגות.

קישור לדו"ח ועדת קרמניצר:

[דו"ח ועדת קרמניצר - חינוך לאזרחות - להיות אזרחים | משרד החינוך - לשכת המנכ"ל | ארכיון המדינה \(archives.gov.il\)](http://archives.gov.il)

איתי אזוב

מהות הדמוקרטיה בתפיסת עולמי

בשלוש השנים האחרונות אני סטודנט באורנים במסלול מלי"ח ואזרחות, לאורך השנים עבדתי במספר מסגרות שבהן נתבקשתי ללמד/ללוות תלמידים, ש"שינים, מתנדבים מגרמניה וקבוצות של בעלי צרכים מיוחדים.

במקביל לעבודתי אני לומד אזרחות במכללת באורנים, במכללה נחשפתי קורסים מגוונים שהועברו על-ידי מרצים שונים ובנושאים שונים, הגיוון שמכללת אורנים העניקה לי תרם לי רבות ביכולת להיות פתוח למגוון רחב של דעות, פיתוח חשיבה ביקורתית וגיבוש הזהות האישית והפוליטית שלי.

במסגרת עבודתי יצא לי לעסוק וללמד נושאים מורכבים כמו הסכסוך הישראלי פלסטיני/ שואה ונרטיב ישראלי לקבוצה מעורבת של 12 ש"שינים ו 10 מתנדבים מגרמניה. שתי קבוצות בעלות דעות שונות וביקורת נוקבת האחת על השנייה. במסגרת תהליך זה, והמורכבויות שעלו שאלתי את עצמי שאלות רבות לגבי מהו תפקידי, כמה נכון שאביע את דעתי, ואיך אני רוצה להעביר תכנים ולהנחות את הדיונים.

למדתי מהם הכלים ההכרחיים שחשוב לי להעביר על מנת לייצר בסיס לשיח נכון, מקבל ושמקדם את הקבוצות להתדיין בדרך מעשירה ובריאה. הבנתי כי אלו לאו דווקא האג'נדות הפוליטיות, או הדעות שלי בנושאים שונים שחשוב שהמלווים שלי ישמעו, אלא ההבנה של מהותו של דיון, חשיבותה של היכולת לא להסכים וחיפוש המתמיד אחר הזוויות השונות של האמת.

בסיומו של תהליך זה נדהמתי לגלות כי הקבוצות הצליחו לא להסכים האחת עם השנייה בדרך תרבותית, מקדמת שעזרה להם לגבש את הזהות האישית. במקביל אותן הקבוצות הצליחו שנתיים ברציפות להכין את הדיירים של מקום עבודתי להצבעה מושכלת בבחירות לראשות המדינה. המסגרת שאני עובד בה היא מסגרת של 230 דיירים מגילאי 88-20 המתמודדים עם מוגבלות שכלית, אוטיזם, נכי צה"ל ומתמודדי נפש, שלפני כל בחירות אנחנו מנסים ללמד אותם ולתווך להם את המפה הפוליטית בצורה הניטרלית, הברורה והפשוטה ביותר. אחד הקשיים הבולטים שאנו מתמודדים עימם הוא לא להיות שיפוטיים וביקורתיים כלפי דעותיהם, ולנסות לספק להם את המידע באופן כזה שיעזור להם להחליט לבד, לגבש עצמאות ואוטונומיה, הן בהעשרת הידע שלהם את המפלגות והן ביכולת שלהם לבצע את המשימות הפרקטיות בצורה טובה כמו לשים את הפתק במעטפה ולשללה לתיבה.

על אף שכרגע אני לא מעוניין להיות מורה לאזרחות, השליחות שלי היא להצליח לספק את מרחב המאפשר האחד לשני להתבטא, להתווכח ולהידיין באופן שמקדם שיח מעמיק, לא פוגעני ורגיש לסביבה. ובמקביל ללמד את המלווים/תלמידים שלי שמהות הדמוקרטיה בתפיסת עולמי, היא ההבנה כי רק כאשר אנו נחשפים, מבינים ומרגישים את הדעות השונות במרחבים בהם אנו נמצאים כך אנו מסוגלים להגיע לתפיסת עולם משותפת שמאפשרת לנו לחיות וללמוד האחד את השני.

ערן ברדוגו

להוראת האזרחות נדרש כוח אדם איכותי

בשנה שעברה השתחררתי מצה"ל לאחר כ- 25 שנות שרות, בהם פיקדתי על מאות חיילים במסגרת תפקידי בחיל האוויר. תהליך השחרור מצה"ל והרצון להמשיך לעסוק ולחנך את דור העתיד תמיד היה בראש מעיני ולכן היה לי מאוד טבעי למצוא מקום שאני מגיע לידי ביטוי התרום מניסיוני.

הרצון להמשיך את דרכי החינוכית מתאפשרת רק לאחר קבלת תעודת הוראה באזרחות אותה אני נדרש להשלים בהקדם האפשרי. כאשר המוטיבציה האישית לעסוק במקצוע במוסדות החינוך הפורמאליים והבלתי פורמאליים ברחבי הארץ מאוד משמעותי עבורי ולכן בחרתי להשתלב בתוכנית מ"מדים לחינוך" המאפשרת לימודי הוראת אזרחות במכללת אורנים ובמוסדות להשכלה גבוהים ברחבי הארץ.

נקודת מבט ממרחק בזמן אני יכול לומר שבכדי להשתלב כמורה במקצוע האזרחות נדרש כוח אדם איכותי, ובנוסף נדרש גם להכשירו במוסד אקדמי איכותי בעל יכול להקנות לסטודנטים הצעירים ידע מעמיק וכלים להיות אזרחים ומורים טובים במדינה. מבחינתי מכללת אורנים וראשת החוג ד"ר לודמילה, צוות המרצים עושים זאת בצורה מופלאה, תוך התבוננות עמוקה וסיוע לסטודנטים.

במהלך הלימודים הסטודנטים לאזרחות מעמיקים את הידע בהיסטוריה, מדעי המדינה והמשפטים, ובנוסף, רוכשים כלים מקצועיים להוראת המקצוע. מקצוע האזרחות נחשב לאחד המקצועות המתגרים ביותר להוראה, ורבים רואים בו כסוג של שליחות. הוראת אזרחות עוסקת בסוגיות אקטואליות רבות מטרה להטמיע בסטודנטים ערכים של תרומה לקהילה שיפעלו כאזרחים פעילים בעלי תחושה של אחריות ומעורבות חברתית.

יש לציין כי במהלך הלימודים מכשירים את הסטודנטים לעסוק בהוראה במוסדות החינוך העל יסודיים ולהכשיר את התלמידים להבחן בבחינת הבגרות באזרחות. תוכנית הלימודים כוללת נושאי לימוד מגוונים כגון: שיטת הבחירה במדינות דמוקרטיות, השעם השונים בחברה הישראלית, המתח במצוי בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית ועוד.

במהלך לימודי התחזקה בי התחושה האישית שאנו אנשי החינוך נזכה ללמד מקצוע חשוב ומשמעותי להצמחת דור העתיד, נועדנו להיות שליחי ציבור להורות ולחנך לאזרחות טובה, להוות את החוט המקשר בין התלמידים לחברה ולמדינה. לפתח בהם יכולת חשיבה, ביקורתיות, אכפתיות ומעורבות אזרחית מתוך הבנת מורכבות החיים והחברה במדינה. תפקידנו לפתח בקרב התלמידים את היכולת לראות את הגוונים, ולעודד שאיפה לחיים משותפים תוך פיתוח זהות אישית, לאומית ואזרחית במדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

כמו כן, בעידן של מציאות משתנה, אנו נדרשים להתאים את דרכי ההוראה למציאות זו ולשלב בה למידה עכשווית ורלוונטית תוך התייחסות לעקרונות הפדגוגיה אשר מטרתה לעורר סקרנות, שיח, דיון מעמיק, חשיבה ביקורתית ומעורבות בקרב התלמידים.

כאשר אני נשאל תמיד מהי שליחותי וכיצד הדבר מגיע לידי ביטוי אני תמיד אוהב לחזור לכלת פרס ישראל הגברת מרים פרץ האישה והאגדה, אשר ריגשה את המדינה בנאום שכולו ציונות ואהבת האדם. בנאומה, בטקס הענקת פרס ישראל ביום העצמאות ה-70 לישראל, **התייחסה לפסיפס האנושי המרכיב את מדינת ישראל**, ואמרה:

"במדינת ישראל יש מקום לכולם, לכל קשת הצבעים, ואם תחסר פיסה אחת מהפאזל התמונה לא תהיה שלמה. על כן איני מוכנה לוותר על שום חלק מעמי. וגם אם מלאכת ההרכבה תיארך, אינני מתייאשת. כדי להצליח ביצירת הפסיפס הזה עלינו לכבד את כולנו בשיח שלנו, עלינו לייצר שיח מאופק, סבלני, שמאפשר הבעת דעה בלי פחדים ואיומים, שיש בו מקום לסליחה ומחילה. שיח שמחזק את המחויבות שלנו לאהבת האדם, כי בצלם אלוהים ברא את האדם. שיח המכבד את

מורשתנו, המרבה טוב, אור ותקווה, ולא מתרכז רק בחושך. "זו גם דרכי ושליחותי לחנך לאזרחות טובה ביצירת הפסיפס.

אני יודע שמי שרוצה להיכנס למערכת ימצא את הדרך, אני אישית כבר מצאתי את מקומי בבית הספר הטכני בחיל האוויר בחיפה כאשר, בית הספר הינו בית הספר טכנולוגי ובו נכללים לימודי האזרחות במקצוע "ידע העם והמדינה", ומקומה של האזרחות במכלול הוא שולי. מטרתי להעצים את מקצוע האזרחות תוך שילוב אזרחות טובה ותרומה לקהילה ולחיל האוויר ובכך להוציא בוגרים טובים יותר התורמים לחברה ולמדינה. אין זה מתקבל על הדעת שניתן להצליח במשימה קשה זו רק על יסוד תכנים לימודיים בלבד, יהיו עשירים ככל שיהיו.

ההצלחה מותנית בהליך חינוכי כולל, לרבות אקלים בית הספר, התנסויות מגוונות, ושילוב ותיאום עם מעגלי השפעה אחרים. כשם שלא ניתן ללמד נהיגה רק באמצעות לימודי תאוריה, כך גם לימודים תאורטיים לא יועילו, לבדם, לעיצובו של אזרח מיומן, פעיל ואחראי.

לסיכום בראייתי הפרספקטיבית כמורה לאזרחות הינה הצלחתי בחינוך לאזרחות מותנית בהליך חינוכי כולל, לרבות אקלים בית הספר, התנסויות מגוונות, ושילוב ותיאום עם מעגלי השפעה אחרים. אקלים אזרחי בבית הספר פירושו יצירת אפשרות לתלמידים לחוות באופן רצוף ערכים אזרחיים ולהפנימם, ולהתנסות במיומנויות אזרחיות.

המתודה החינוכית שלי צריכה להתאפיין בגיוון הדרכים והשיטות, שתכליתן להפעיל את הלומד ולסייע בידיו ולעצב את עצמו כאזרח פעיל, ליצור מרחב של אופציות שונות לבחירה של התלמיד, לעודד יוזמה ויצירתיות של הלומדים. מקום מרכזי צריכה לתפוס ההתמודדות עם בעיות והתנסויות מבוקרות, מנותחות ומסוכמות. דגש מיוחד צריך להינתן לנושאים הלקוחים מעולמו של הלומד לדוגמא : בעד הרפורמה או נגד המהפכה.

איימן סועאד

מבחינתי האזרחות היא הנושא החשוב ביותר

אני מתמחה בהוראת אזרחות. מבחינתי אזרחות היא הנושא החשוב ביותר. צעירים צריכים לדעת על פוליטיקה ועל מה שקורה בעולם. אזרחות היא המקצוע היחיד בתכנית הלימודים הלאומית המלמד על אופן פעולת הדמוקרטיה, הפוליטיקה, הכלכלה והמשפט. לכולם יש עניין וצעירים חייבים לקבל את הקול שלהם ואת חלקם, אחרת הם חסרי אונים. זה בונה אופי ומפתח מיומנויות רכות שמעסיקים זועקים להן, כמו תקשורת, יוזמה, אינטראקציה חברתית ועבודת צוות. על ידי לימוד ילדים נושאים שונים של אזרחות, אתה יכול לעזור להם ללמוד כיצד לתרום באופן חיובי לקהילה שלהם. הקפד להתמקד באמפטיה, כבוד, חמלה, גיוון והכלה כשאתה בוחן נושאים של אזרחות עם הכיתה שלך. קשר את הנושאים האלה לחייהם של התלמידים שלך כדי לעזור להם להבין מה המשמעות של אזרח טוב.

מושג האזרחות חשוב בכל מדינה. אזרחות היא מעמד של להיות חלק מלאום או מדינה ובעל זכויות וחובות כחבר פעיל בחברה. זה מגיע עם יתרונות רבים, כמו זכות הצבעה, הגנה מהתערבות ממשלתית בחיך, גישה לשירותים ציבוריים והיכולת לנסוע בחופשיות. זה כולל השתתפות אזרחים בחיים הציבוריים, כגון הצבעה בבחירות, וכן הנאה מחירויות האזרח המותרות בחוק. הוא מגדיר את הזכויות והחובות של אנשים החיים באזור מסוים ויכול להיות בעל השלכות עצומות על חייהם של אנשים.

כל כך נהייתי מהקורס: ההוראה פשוט הצמידה אותי, במיוחד כשנכנסתי לכיתה. חשוב לעזור להם להשמיע את קולם: לבית הספר התיכון יש הזדמנות מדהימה לעזור לצעירים להפוך לאזרחים גדולים.

הכשרת מורים תלויה באמת במנטורים שלך והיה לי מזל שיש לי חונכים פנטסטיים, שקיבלו את האיזון בדיוק, בשני בתי הספר. זה קריטי לחלוטין לחוויה שלך כמתאמן. מנטור גדול צריך לתת לך לעשות את שלך אחרת תהיה נכה מהניסיון שלך, אבל גם להדריך אותך - אם אתה משתחרר לגמרי זה יכול להיות הרוח אסון. להיות אזרח מוכר של מדינה יש הטבות משפטיות רבות, שעשויות לכלול - בהתאם למדינה - זכויות הצבעה, לכהן בתפקידים ציבוריים, לביטוח לאומי, לשירותי בריאות, לחינוך ציבורי, לתושבות קבע, לבעלות על קרקע, או לעסוק בתעסוקה, בין היתר.

הכשרה מבוססת בתי ספר לא תמיד עובדת כל כך טוב אם אין להם באמת זמן להיות אחראים עליך, במיוחד הצד שלך כתלמיד.

אני לומד עכשיו להיות מורה לאזרחות ואני ארגיש כל כך בר מזל כאשר אקבל עבודה בהתמחות שלי.

אני כמורה לאזרחות בישראל – זו הגדרה גדולה

"אני כמורה לאזרחות בישראל" זו הגדרה גדולה, גדולה מדי יש לומר, הרי מה שונה מורה לספרות בישראל ממורה לאזרחות וכאן אנו נכנסים לעומקה וחשיבותה הרבה של אזרחות. אני סבורה כי אזרחות זהו תחום הנוגע בכלנו, בכל תושב ותושב במדינת ישראל ללא קשר לגיל, מגדר ועדה. אזרחות זהו תחום שנכנס לכל שיעור בבית הספר, כלומר אנו יכולים לגעת במושגים מן עולם האזרחות גם בשיעורי היסטוריה תוך לימוד הדרך הדמוקרטית לחלוטין של היטלר לשלטון והתייחסות לזכויות האדם המינימליות הנשללו מיהודים בזמן השואה. בנוסף, ניתן להכניס גם את תחום האזרחות אל שיעורי אנגלית וללמד על המהפכות והמחאות הרבות שנעשו על ידי השחורים בארה"ב. כלומר בכל שיעור במערכת החינוך ניתן להכניס את שלל המושגים מתוך עולם האזרחות. בנוסף לכך גם כהן (2012) מציין במאמרו כי החינוך האזרחי נמצא בלב ליבה של מערכת החינוך בישראל וכי אנשי החינוך צריכים כל הזמן לעסוק בשאלה "איזה אדם אנו מחנכים? ... מה צריכה להיות זהותו? ... עם עמו ומדינתו?"

אני סבורה כי חשיבותו של המורה לאזרחות בחייו של התלמיד הצעיר היא משמעותית מאוד, המורה מספק לנער/ה כלים וידע בסיסיים להבין את מהותו כתושב במדינה דמוקרטית, על הזכויות הרבות שמגיעות לו וכן גם על החובות הנדרשות ממנו. כל זאת מעניק לתלמיד ידע אמיתי על מנת שישתמש בו בעתיד הלא רחוק בכלל כשהיה תושב בוגר, בגיל בו ניתן להצביע במערכות הבחירות השונות הן לרשות המקומית והן לראשות המדינה. במיוחד במדינה עמוסת דילמות וחילוקי דעות אזרחיים חשוב ללמד את הנערים והנערות את עולם האזרחות אפילו לפני התיכון כלומר כבר בכיתה ז', קיים הצורך להנגיש להם את הבסיס המינימלי בעולם זה.

אני באופן אישי שואפת להעביר לתלמידים העתידיים שלי את כל הידע והכלים הדרושים על מנת לאפשר להם להיות אזרחים פעילים אשר רחוקים מלהיות אדישים פוליטית וחברתית, תלמידים שיהיה להם אכפת מכל דבר במדינה. יתר על כן, אני שואפת להעניק להם את הידע הרחב בנושאים הכי רגישים במדינה, כמו הסכסוך הערבי – יהודי, על החרדים במדינה, על הסטאטוס קוו, על הדרת הקהילה האתיאופית במדינה ועוד, ודווקא בנושאים הללו לנבור ולקיים דיונים מכבדים שנוגעים בנקודות הרגישות והכואבות של כולנו של כל תושב במדינה הזו, ואני מאמינה שדווקא בשיעורים שיהיו הכי סוערים שבהם ישמעו המון דעות גם הקיצוניות ביותר, שם תתקיים הלמידה המעמיקה ביותר שתלווה את התלמידים למשך חייהם.

אני סבורה שאפעל לכך מתוך מקום של שינוי כיוון שאני מרגישה שכשאני הייתי תלמידת תיכון שלמדה אזרחות מספר פעמים בשבוע, לא קיבלתי את הידע המספק בשביל לעמוד ולענות בגאון על השאלות עמוקות, הרגישות והמכאיבות ביותר בנוגע לאזרחות שלי במדינת ישראל, תמיד דאגו לעדן וללטף את הנושאים האלו במן נוצה עדינה כדי לפגוע בשום צד וכדי לא לעורר דיונים סוערים בכיתה שעלולים להתפתח לאפיקים אלימים, במיוחד כשבכיתה שלי בתיכון היו גם תלמידים ערבים וזו הסיבה המרכזית שהרגשתי אפילו קצת בורה שלא יודעת ומבינה לעומק את מה שאני קוראת בעיתונות המודפסת או בחדשות המשודרות וזו אחת הסיבות המרכזיות לבחירתי בחוג לאזרחות, על מנת להעצים את הידע שלי בכל התחום הרחב והעשיר הזה ולדאוג שהדור הבא יקבל את התחום הזה בהבנה, באהבה מתוך רצון אמיתי להיות אזרחים טובים יותר.

אם כבר במורים לאזרחות עסקינן אני סבורה כי יש להכשיר את מורי האזרחות להיות כאלו המסוגלים להחזיק את השיח הכיתתי גם אם מדובר על הנושא המתלהם והנפיץ ביותר, להיות אלו שמנהלים את השיח הכיתתי להיות שיח מועיל ומלמד לא שיח שבו כל תלמיד זורק את דעתו בהתלהמות. אם אקח לדוגמה את התוכנית "שעת אפס" ששודרה בערוץ 11, שם ניתן לראות מורה לאזרחות שמנסה לקחת שיח מסוים שמפריע לתלמידים ולהביא אותו ללב השיעור ושם לפתוח את הנושא. בסדרה ניתן לראות את אחת מתלמידות הכיתה מביעה את דעה בנחרצות ויש לומר זוהי דעה קיצונית והמורה מעמיד אותה בחזרה עם שאלות לא פשוטות ובסופו של דבר השיעור יוצא מכלל

שליטה, הוויכוח על הנושא הרגיש בין המורה לבין התלמידה ממשיך ומחריף עד לכדי העמדתו של המורה לשימוע ובסוף להתפטרותו. כמובן שזוהי סדרה ודברים בה נראים הרבה יותר קיצוניים מאשר במציאות אבל יש לומר שזוהי תמונת המראה של חלק מן שיעורי האזרחות המתרחשים במערכת החינוך כיום ועל כן יש לצייד את המורים עם כלים ראויים לניהול דיאלוג כיתתי שמכבד את כל הדעות, גם הקיצוניות שבהם ללא יוצא מן הכלל ולהדגיש למורים את הדרך הראויה להביע את דעתם אם בחרו להביעה, וכן גם לדעת גם מתי לעצור את השיח המתלהם ולסגור את הנושא המדובר.

ביבליוגרפיה:

כהן, א'. (2012). "כל מורה הוא מחנך לאזרחות". חינוך – שאלות האדם, כרך ב'. הוצאת מכון מופ"ת.

*מצ"ב קישור לפרק הראשון של הסדרה "שעת אפס" - <https://www.youtube.com/watch?v=Ur-Q0NSmC18>

סוזאן הייב

אני כמורה לאזרחות בישראל

חיכיתי לנושא הזה מתחילת הקורס ואני מאוד שמחה לכתוב שסוף סוף הגשמי חלום ילדות, מאז שהייתי תלמידה בכיתה "י" תמיד הייתי לוקחת כיסא ויושבת ליד המורה שלי, כדי לסייע לו בהתנהלות השיעור, יום אחד הוא לחש לי באוזן ואמר לי סוזן כשתצאי מכאן תלכי ללמוד מורה את ממש טובה בזה.

אחרי כמה שנים חזרתי לאותו בית ספר וישבתי עם אותו מורה שהוא מנהל הבית ספר כיום, והרגשתי ממש גאה בעצמי, כי הגשמי את רצונו וחזרתי לבית הספר בתור מורה ולא כתלמידה.

בחרתי ללמוד מורה לאזרחות כי הוא המקצוע היחיד שעניין אותי, תמיד למדתי מעבר לחומר והיה מסקרן אותי לדעת עוד יותר, אחרי שסיימתי שני תארים גיליתי שעומדים בפני הרבה אתגרים.

חשוב להבין שהכיתה מכילה אוכלוסייה הטרוגנית וצריך לשוחח ולדון עם התלמידים בביטוי עמדות שהן לגיטימיות מבחינה משפטית וחברתית במדינה, ובה לעמוד נגד ביטוי של עמדות בלתי חוקיות, ביניהן כאלו המטיפות לאלימות או לגזענות וזה מאוד חשוב לנו כמורים לאזרחות כיוון שאנחנו דנים בהרבה סוגיות שונות שכל אחת יכולה לעורר דיון בין אנשים ותלמידים עקב שייכות שונה או זהות אחרת.

מבחינתי חשוב שהמורה יעלה לדיון שאלות ויעורר בכיתה שיחה בנושאים שונים במחלוקת, שיח כזה מעודד תלמידים לפתיחות, לסובלנות, לדיאלוג ולחשיבה מעמיקה, שהם ממטרות החינוך, בנוסף לכך חשוב שהשיח בכיתה ייעשה בדרך המעודדת דיאלוג וחיפוש אחר האפשרות להסכמה או למציאת בסיס משותף בתוך המחלוקת.

לפעמים אני שואלת את עצמי כמה שאלות שמציקות לנו כמורים באופן קבוע ומדי פעם מתעוררות פרשיות אשר יוצרות עניין ציבורי ומזכירות לנו שהמקצוע שלנו תוסס וחי ובעט.

אני מלמדת אזרחות, ומכינה את תלמידיי לבחינות הבגרות במקצוע, האם די לי בכך? האם לשם כך השגתי את התואר ואת תעודת ההוראה? ברור שלא.

זה לא מספיק שהתלמידים ילמדו חומר ויענו על שאלות, בלי שידעו להתמודד עם בעיות שמגבילות את חופש הביטוי שלהם או כל דבר אחר שיכול לפגוע בזכויות שלהם, משום שזה הולך להשפיע עליהם כאזרחים ועל המעורבות הפוליטית החברתית בחייהם.

החזון שלי כמורה לאזרחות הוא להעניק לתלמידים ידע וכלים שיעזרו להם להתפתח כאזרחים מסורים, מחויבים ומעורבים בחיי הציבור, יתרה מזאת אשאף להנחיל הרגלי חשיבה פתוחה, העלאת סימני שאלה והתייחסות לערכים, גם כן אדאג שהתלמידים שלי יבינו ויאמינו שהשמיים הם הגבול, תוך עידוד שיח ביקורתי, אמיץ, ומכבד.

כמורה לאזרחות אני רואה את עצמי כמחנכת לערכי הדמוקרטיה בכל מאפייניה, אלמד את הערכים, הזכויות וכלי הפעולה שיש לאזרח בדמוקרטיה על פי תפיסת עולמי אך אתן לתלמידים שיעצבו את התפיסה שלהם.

לדעתי זה חלק בלתי נפרד מתפקיד המורה שהוא יבקר ויעודד חשיבה עצמאית וספקנית, חייבים שהתלמידים שלנו יהיו אזרחים פעילים, מקבלי החלטות ובעלי השפעה בחברה.

מייס עבד אלחק

אני כמורה לאזרחות בישראל

מאז שהייתי ילדה גיליתי את התשוקה שלי לחינוך, אם זה בבית הספר בתור תלמידה או אחרי סיום תיכון בהדרכות נוער, שהייתי תלמידה תמיד הרגשתי מקום בבי הספר להביע את דעתי בכל מינה נושאים ובעיקר בשיעורי האזרחות, ראיתי בבית הספר כמקום להביא את עצמי ולהשמיע את קולי ואת קולם השונים של אחרים, אחרי שסיימתי תיכון התנדבתי כמדריכת נוער עם תלמידים בתיכון, ושם הייתה לי הזדמנות להשפיע ולעצב את התפיסות של התלמידים, להקשיב להם וללוות אותם.

אני חושבת שלהיות מורה לאזרחות במדינת ישראל הוא תפקיד המהווה חשיבות רבה במערכת החינוך, ללמד אזרחות הוא להעניק לתלמידים ידע וכלים הנדרשים כדי להיות אזרחים מושכלים, מעורבים ומשתתפים בחיי המדינה.

הנה כמה סיבות למה חשוב לי להיות מורה לאזרחות:

פתיחות דמוקרטית: למדינה דמוקרטית יש צורך באזרחים המבינים את ערכי הדמוקרטיה, את התהליכים המדמיים ואת זכויותיהם וחובותיהם כאזרחים. מורה לאזרחות יכול לעזור לתלמידים להבין ולשמור על התהליכים הדמוקרטיים והזכויות האזרחיות במדינה.

הבנת מערכות פוליטיות: מורה לאזרחות מלמד את התלמידים להבין את מערכות הפוליטיות של מדינות שונות, כולל את המשטר, החוקה והמוסדות השונים של המדינה. ידע זה מאפשר לתלמידים להיות מבוגרים מושכלים ולהבין כיצד להשפיע על מערכות הפוליטיות שלהם.

אחריות חברתית: למדינה קיימת צורך באזרחים שמבינים את תפקידם כחברה ושמכירים באחריותם לעצמם ולקהילה. מורה לאזרחות מלמד את התלמידים ערכים חברתיים, כמו צדק חברתי, שוויון, זכויות אדם וכבוד. זה מכשיר את התלמידים להיות חלק מקהילה ולשפיע עליה באופן חיובי.

שומרי המחר: מורה לאזרחות מסייע לתלמידים להבין ולהעריך את חשיבות שמירה על הסביבה הטבעית ועל יציבות סביבתית. זה מקנה להם כלים לטיפול התרבות הסביבתית, להבנת העקרונות של פיתוח דרך תחומי החיים השונים ולקידום הקרבה חברתית.

זהות והתבוננות תרבותית: התרבויות השונות בעולם מעשירות את החברה והן חיוניות להבנה ולקיום חברתי תוך שימור הזהות האישית והקבוצתית. מורה לאזרחות יכול לסייע לתלמידים להבין ולהעריך את התרבויות השונות, לחזק את זהותם האישית ולפתח יכולות לעבוד יחד עם אנשים מרקעים תרבותיים שונים.

מורה לאזרחות משמש כגשר בין התלמידים לבין המדינה והחברה, ומסייע להם להיות אזרחים מודעים ופעילים שמבינים את תפקידם והשפעתם על החברה הישראלית.

לסיכום, חינוך תורם לפיתוח יכולת המחשבה וההבנה של האדם. הוא מעניק כלים מנטליים ותובנות חדשות, מפתח את היכולת לחשוב בצורה בוחנת ויצירתית, ומאפשר פיתוח יכולת להבין ולנתח את העולם הסובב אותנו.

תמרה קוז'ינסקי-ספורטה

החינוך הוא חלק מרכזי מהמסע שלי

במהלך חיי חינוך היה חלק מרכזי במסע שלי. מגיל צעיר גיליתי את התשוקה שלי לחינוך שעסקתי כמטפלת בילדים שבגיל הרך והייתי מדריכה של בני נוער במועדון הנוער במושב בו גדלתי ובתנועת הנוער שבה הייתי חלק ממנה. כילדה, הרגשתי שאני יכולה ליצור סביבה בטוחה לחניכים אותם הדרכתי תוך מתן כלים לפעול עם בני נוער נוספים. לראות את הסקרנות, התמימות והפוטנציאל הבלתי גבול שלהם מילאו אותי בתחושה של מטרה ושמחה.

ככל שהתקדמו השנים, קיבלתי על עצמי תפקיד של מורה במרכז למידה. הניסיון הזה חיזק עוד יותר את הזיקה שלי לחינוך. הבנתי שההשפעה שלי הייתה מעבר להקניית ידע ומיומנויות אקדמיות. הייתה לי הזדמנות לעצב את האופי, הערכים והשאיפות של הילדים והנוער שעבדתי איתם. ההצלחה שלהם הפכה להצלחה שלי והצמיחה שלהם הפכה למוטיבציה שלי.

מהחיבור העמוק הזה לתחום החינוך, החלטתי לצאת למסע חדש ואישי ובחרתי ללמוד להיות מורה לאזרחות. תחילה למדתי במכללה לחינוך אחרת שם למדתי שני תחומי דעת שונים אך ברגע שעברתי ללמוד באורנים בחרתי לשנות את תחום הדעת וללמוד להיות מורה לאזרחות משום שבעיניי, למקצוע הזה יש חשיבות ומשמעות עצומה. חינוך לאזרחות חורג מעבר להוראת ידע בסיסי על החברה והממשלה שלנו. זה מעצים אנשים להפוך לחברים פעילים ואחראים בקהילות שלהם, מטפח מעורבות אזרחית, חשיבה ביקורתית ואמפתיה.

על ידי הפיכתי למורה לאזרחות, אני שואף לצייד את התלמידים שלי עם הכישורים והידע הדרושים כדי לנווט במורכבות של העולם המודרני שלנו. אני מאמינה שאזרח מושכל ומעורב הוא הבסיס של חברה משגשגת. באמצעות ההוראה שלי, אני שואפת להחדיר הבנה והערכה עמוקה לערכים דמוקרטיים, צדק חברתי ואזרחות גלובלית. אני רוצה לתת השראה לתלמידים שלי להפוך לסוכנים של שינוי חיובי הדוגלים בשוויון, זכויות אדם וקיימות סביבתית. בנוסף, אני מאמינה שעל ידי העצמת הדור הבא עם הכלים להפוך לאזרחים פעילים ומושכלים, נוכל לבנות עתיד בהיר ושוויוני יותר לכולם.

לסיכום, חינוך תמיד היה חלק משמעותי בחיי. החל כמטפלת לגיל הרך וכמדריכה במועדון הנוער ומשם התפתחתי להיות מורה במרכז למידה. הצמיחה וההישגים של תלמידי הניעו אותי ללכת ללמוד תואר ראשון בחינוך. אני שואפת לצייד את התלמידים שלי עם הכישורים וידע כדי לנווט במורכבות של העולם המודרני. על ידי טיפוח מעורבות אזרחית, חשיבה ביקורתית ואמפתיה, אני מקווה לעורר בהם השראה להפוך לסוכנים של שינוי חיובי.

אמל טאהא

המסע שלי עד היום היה מלא אתגרים

המסע שלי עד היום היה מלא באתגרים, התקדמתי והתפתחתי בכמה תחומים, אבל התחום שהיה אכפת לי ממנו הכי הרבה זה היה מקצוע הקריירה המקצועית שלי, תחום האזרחות.

מאוד מעניין אותי נושאים הקשורים לזכויות שלי להבין ולדעת מה קורה בעולם החברתי והפוליטי והרגשתי מחויבת להציג את זה כלפי האנשים שסביבי, תמיד קראתי מאמרים רבים שהכילו מידע רב הקשור לנושא זכויות וחובות אדם.

הדבר ששמשך אותי לקרוא מאמרים למרות גילי הצעיר הוא שפעם ראיתי שיש הרבה אנשים שלא אכפת להם מהזכויות שלהם או לא יודעים מהן, אז עודדו אותי לדעת עוד ועוד.

אבא שלי הרגיש את זה ונתן לי עידוד ללמוד ולהעמיק בנושא זכויות אדם והציע לי ללמוד את מקצוע ה"משפטים" כי זה אחד הנושאים הקרובים אליי, ולא מעט נכנסתי לאתרי נבו, תקדין, ואתרי הממשלה והכנסת. הייתי במעקב עם התקשורת וחיפשתי נושאים לזכויות וחובות האזרח, זה באמת היה נושא מעניין ונפלא.

לאחר תקופה התחלתי להתבגר יותר ולהיפתח יותר לחיים, קצת התרחקתי ממקצוע "עורך דין", ניסיתי למצוא נושא אחר שקשור אליי, בגלל שדוד שלי הוא מורה לאזרחות שמלמד בכמה בתי ספר בעיר ומחוצה לה, הוא עזר לי לקבל החלטה ולהיות מורה לאזרחות גם.

ועכשיו אני עוד שבועיים כמורה לאזרחות אני מאמינה שאני הולכת לעבוד קשה עם התלמידים, בשביל לשנות להם שיטות לימוד ליותר מעניינות, אבקש מהתלמידים שלי ללמוד את הזכויות והעקרונות החשובים והחשובים לנו מאוד, ואת ערכי היסוד שלהם בחיים, ושיש כולם חלק קיים בחברה

והצעירים חייבים יש להם את קולם ואת החלטות שקשורות אליהם, אחרת הם יהיו חסרי אונים, זה בונה אופי ומפתח את המיומנויות הרכות שמעסיקים זועקים להן, כגון תקשורת, יוזמה, אינטראקציה חברתית ועבודת צוות. לא רק שחשוב להם לקחת את התעודת והציונים המלאים, אלא גם אנחנו כמדינה ישראלית מעוניינים להעניק תכנית לימודים חדשה שתואמת את המציאות של הסטודנטים והסטודנטיות. צריך לתת תשומת לב רבה יותר לנושאים כלליים המפתחים את יכולתם של התלמידים לחשוב ולדון בנושאים, מתן שירותים כלליים למורה ותמריצים המגבירים את יכולותיו וכישוריו.

נושא האזרחות הוא נושא מעניין מאוד ורחב שמתחיל ממשלילת עצמאות והקמת מדינת ישראל, ועד לעיצוב אישיות חזקה ועצמאית. על התלמידים להבין את המערכות ואת החוקה כדי להגן על המדינה ועל חוקיה כדי להיות חלק מהחברה, אנסה לעזור לתלמידים להבין ולהעריך תרבויות, לחזק את זהותם האישית ולפתח את היכולת לעבוד עם אנשים מרקע תרבותי, דתי ותרבויות שונות.

אני שואפת להיות מורה שמלמדת את התלמידים שלי שיהיו אזרחים פעילים, משפיעים בחברה שלהם, שיהיה להם כוח ומוטיבציה לנהל סוגיות שונות ומורכבות במיוחד במגזר הערבי שסובל מהרבה בעיות, שביחד נאתגר את עצמנו ונמצא פתרון לדילמת האלימות שמתפשטת כל יום מחדש במגזר הערבי, אגדל אותם לכבד ולהעריך אחד את השני בתקווה ששננה את המציאות ונבנה חברה שמטרתה חינוך לשלום, כבוד וחיים משותפים לא רק במגזר אלא ברמת מדינה עם העם היהודי גם, מכיוון שכולנו אזרחים וכולנו יש את הזכות לחיות בשלום, שקט, ותקווה לעתיד טוב יותר.

מאי זובידאת

אזרחות וערבית הם שני נושאים גדולים

בהתחלה התלבטתי מאוד במה לבחור, כי אני לא מורה לאזרחות אני בעזרת השם אהיה מורה לערבית כשפה שנייה בבתי ספר עבריים. לדעתי אזרחות וערבית הם שני נושאים גדולים ומגוונים, במיוחד אם היה מדובר בחברה הערבית יחד עם החברה היהודית.

אנחנו נמצאים במדינה שהיא מדינה דמוקרטית, ואי אפשר להתעלם מהאזרחים שחיים במדינה הזו, וגם בעיניי לא צריך להתייחס לאיזה מין, דת או גזע שאני באה ממנו. קודם כל אני צריכה להתנהג ולהיות בן אדם מול האדם שנמצא מולי ואני צריכה לכבד אותו אך גם אני רוצה לקבל מאתו הבן אדם את הכבוד, כאמור צריך להיות כבוד הדדי.

במהלך ארבעת השנים שאני נמצאת במכללת אורנים, הכרתי מלא חברים מבניהם בני החברה הערבית, רוסית והיהודים, ובזכות מכללת אורנים והקורסים המגוונים והמרצים השונים שלימדו אותי הרגשתי זכות. הזכות הזו העניקה לי לשמוע ולחשוב בצורה מפותחת יותר, הצלחתי להביע את עצמי (לפחות במקרה שהזדמן לי). הצלחתי להכיר ולשמוע מגוון רחב של חוות דעות מאנשים שונים שכל פעם שמעתי אותם התעורר אצלי משהו חדש שתרם לי. ובמיוחד אני מדברת על הקורסים שהיא לי בחוג לסוציולוגיה שהם ממש דומים וקרובים לאזרחות. למרות שהיו לי זמנים שלא רציתי להיות בקורסים האלה יותר, אבל זה כבר מאחורי ואני מודה לזה.

אני רוצה להתייחס יותר לקרבה שאני אישית הרגשתי אותי בין האזרחות והערבית, במיוחד שהייתי מתנסה בבתי ספר עבריים, תמיד הרגשתי אני הפינה או את החלק שמתייחס אלי כאזרחית ערבייה. שלפעמים או במקרים מסוימים הייתה מתנגד לאזרחות היהודית, אבל אני יכולה להגיד על עצמי שלא נתתי לזה מקום שיפגע בי או שאני אפגע באחד. להפך זה לימד אותי להחזיק ולהיות גאה במי שאני ובאזרחות שלי ובתרבות שלי, ולא משנה מה אבל אני ערבייה שגרה במדינת ישראל ויש לה חיים מסודרים במדינה שלה יחד עם ההורים הקרובים ואת האמת אני ממש מאושרת במצב שאני נמצאת בו.

לפעמים יש מקרים שאני מרגישה בהם פחות שייכת בגלל כל הסיבות החיצוניות שהתקשורת מציגה בפנינו, למשל, כמו: היריות והרצח שמתמשך וגודל בחברה אצלנו. אני שואלת את עצמי לפעמים: למה זה לא נגמר, למה המשטרה לא עוצרת את כל עניין הנשק והרצח שלא נגמר, ואני אומרת את זה בדמעות ועצבים כי דווקא במקום הזה מרגישים את האי שוויון בין הערבים והיהודים.

אני שואלת את עצמי ואני רואה את זה בתקשורת ובחדשות שיש מקרה חשד או מעשה מחבל, המשטרה לא עוצמת העיניים עד שהיא תופסת או הורגת את המחבל, ואני בכלל לא מעודדת את המעשים האלה. כי בסופו של דבר אני בן אדם ולא רוצה שייקחו לי את החיים ולא של האחרים.

אלוהים נתן לנו את הנשמה אז מי אתה בכלל שתיקח לאחר את החיים שלו... אני לא רוצה לכנס לעניין של המשטרה והפוליטיקה אבל זה נושא מאוד רגישה וזה לא נגמר בלילה ויום, זה מתמשך וחי איתנו ואי אפשר להתעלם ממנו אבל מרגישים את ההבדל במקרים מסוימים. אגב אני רוצה להגיד ולומר שאנחנו כאנשים, הורים וכחברה ביחד עלינו לפעול ולנסות להגיע לשיתוף ביחד עם החברה האזרחית ואולי זה יהיה ההתחלה של ההפחתה במקרים של אלימות שהולכים וגדלים בצורה מטורפת כאן בארץ בחברה הערבית.

חבל שלא הזכרתי את זה קודם, אבל יד אחת לא עושה כפיים, אנחנו כאזרחים במדינה דמוקרטית מגיע לנו הגנה כמו כל אזרח אחר. ואולי באמת אם יהיה שיתוף מהחברה הערבית ביחד עם המשטרה כן נגיע למקום ביטחוני יותר והלוואי ושכל האלימות תתעלם.

אני רוצה להוסיף, שאני בתור מורה לעתיד שגם בחרתי ללמד בבתי ספר עבריים, אני רוצה לחנך את הגיל של העתיד בצורה חיונית, בתוכנית שהיא חינוך אזרחי, לחינוך אזרחות טובה. שהם יכירו אותנו ויכירו את החברה הערבית, שגם אני יחד איתם אכיר אותם. כי בעיניי זה מרכיב מאוד חשוב ורגיש עבור הדמוקרטיה הישראלית. אני מקווה שמדינת ישראל תרצה להמשיך ולקיים אזרחות על בסיס משותף לכל קבוצות האזרחים השונות החיות במדינה הזו.

עמיר מקלדה

פרספקטיבת העתיד שלנו כמורים לאזרחות

אני מסיים את לימודי הוראה באזרחות בימים הקרובים ומיועד ללמד את בבית הספר עירוני א' חיפה שנה הבאה. אני פורש צה"ל וכן לעדה הדרוזית. בעבר לא נהגתי לעסוק בעניינים פוליטיים. אך המצב כיום מחייב אותי להיות יותר מעורב ואקטיבי תוך שמירה על שיח ממלכתי ומכבד.

כבן לעדה הדרוזית המהווה חלק מקבוצות המיעוט במדינה אני מבין היטב את חשיבותה של הרשות השופטת. עקרון הפרדת הרשויות מאפשר איזונים הכרחיים למניעת עריצות הרוב. קיים חשש אמיתי לפגיעה בזכויות המיעוט ובהיעדר איזונים הגבולות יטשטשו עד כדי ערעור יסודותיה של המדינה כיהודית ודמוקרטית.

מהי פרספקטיבת העתיד שלנו כמורים לאזרחות? בניסיון לענות על השאלה הייתי שמח להתייחס למתרחש כיום במדינה, הניסיון להחלשת מערכת המשפט והשיח של גבולות וסמכויות. השאלה המרכזית המעסיקה אותי כיום היא מהי מידת השפעת הקשר התרבותי חברתי על התלמיד על יחסו למציאות ואיך מעצבים את יחסי הגומלין בין הקבוצות השונות? המורכבות הנובעת במידה רבה מהמסרים הגלויים והסמויים של חינוך עדתי, אם כי תרבות מגוונת מאפשרת במידה רבה שיח, העשרה הדדית, פתיחות, הבנה והכלה של גרסה ממלכתית וניטרלית. זאת לעומת שלושת השטעים המצויים כיום בחברה הישראלית: הלאומי, הדתי והעדתי האתני, הדורשים ומחייבים סובלנות ברמה הלאומית. מדינת ישראל הרשמית אינה מגדירה את עצמה כמדינה רב-תרבותית ואינה משלבת את השונות במערכת החינוך.

השלילה היא מאפיין מרכזי של הקבוצות השונות בישראל. קבוצות שונות מאמצות את אסטרטגית "השלילה ההדדית" ואינן מאמצות דיאלוג והיכרות כערך חינוכי חיובי. מאפיינים אלו מושפעים במידה רבה מהסביבה ומהעיתוי. השפעות אלו חוזרות את כותלי בתי הספר וגורמות להסחות דעת והפרעות לימודיות. מכאן לדעתי שמור מקום למקצוע לאזרחות שעשוי להיות סוכן שינוי משמעותי ומעצב מגמה פלורליסטית במדינת ישראל, שינוי בעל חשיבות רבה במערכת החינוך הפורמאלית בישראל. הטמעת גישה חינוכית רב תרבותית העשויה לשאת הצלחה המתבססת על התנסויות ומיומנויות בקרב התלמידים, היכרות וחוויות בין תרבותיות בתחומי השפה, התקשורת והתרבות.

מורה לאזרחות יכול ליצר דינמיקה חברתית חיובית ומלכדת המאפשרת שיח חינוכי מעודד אינטגרציה חברתית ברת יישום, טריגר חיובי בשימור זהויות. זאת בהתאם לעיקרי המטרות בחוק החינוך במדינה "חינוך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינה המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו" ו- "מפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירות היסוד, לערכים דמוקרטיים, שמירת החוק, תרבותו והשקפתו של הזולת וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין העמים."

מטרה **נוספת** מתייחסת באופן ישיר ליחס בין האזרחים היהודים לערבים בישראל ולהיפך "להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אחרות במדינת ישראל ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל". עלינו לחתור לעיצוב סביבה המשקפת את מגוון התרבויות בישראל, ולנסות לתת מענה מיטבי למאפייני מדינת ישראל כמדינה הטרוגנית. זאת בדגש על המצב הקיים שבו קבוצות לאום, אמונה דתית ושאיפה לאומית מנוגדת חיים יחד. האתגר הזה חשוב במיוחד לבני העדה הדרוזית מתוך הקשר הדרוזי-יהודי המיוחד ושילובם של בני העדה דרוזית בכל הקשור לעשייה הביטחונית והאזרחית וחובת הגיוס לצה"ל מתוקף חוק גיוס חובה משנת 1956.

הפער בין הדרוזים למדינת ישראל התעצם עם חקיקת חוק הלאום, חוק שעבור הרבה מבני העדה הדרוזית מהווה פגיעה אישית ופצע עמוק ויש הטוענים כי, לא יגליד עד אשר יבוטל, כדבריו של רפיק חלבי "כדבר הסופר בתוך הכאב יש נשימה, ויש יצירה, יש עשיית טובה, אבל לא רק מבווד אלא גם מחבר ומחזק, תחושה של גורל משותף, שכול שאינו מבחין בין דת ולאום, חיוך מר משיח על ברית

דמים, על ברית חיים ואפילו על ברית בין שווים כאמור צעירים רבים מסתובבים עם תחושה של אזרחים סוג ד"

לסיכום, בסקירת תהליכי ההתמודדות בתוך בתי הספר נדרש לשפר את המודל והגישה הנוכחיים, הוספת תכנים רלבנטיים מבלי לשנות את הבסיס, התאמה מקסימאלית לאוכלוסיית היעד ובשפה הצבאית "התאמת חימוש למטרה".

באופן האישי ההתפתחות המקצועית והאישית שלי כסטודנט להוראת במקצוע האזרחות מעסיקה אותי יתר על המידה עקב אי הודאות, מגוון הדעות והתחומים. לעניות דעתי יש לשלב בהוראת האזרחות פעילות חווייתית, יצירת עניין וחדשנות הכוללת שימוש בשיטת לימוד לא סטנדרטית ושבירת תבניות ומוסכמות. זאת תוך שילוב למידה פעילה וניהול דיון כיתתי, הסברה רוחבית כמענה לחוסר הבנה, תוך כדי השוואה לשיטות שונות ומותאמות הן למצב הפוליטי והן למצב הביטחוני וגישור על חילוקי הדעות על ידי שימוש בדוגמאות אקטואליות.

מקורות:

- א. חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953
- ב. מדינת ישראל, משרד החינוך, אגף חינוך בחברה הערבית
- ג. וולצר, מ' (1999) - על הסובלנות, משרד הביטחון, תל אביב, ישראל
- ד. תדמור, י' (2003) עקרונות בחינוך לגישה רב-תרבותית ירושלים, ישראל
- ה. פורטל עובדי הוראה משרד החינוך, הספרייה הלאומית

ירדן שריקי

אני כמורה לאזרחות בישראל – מהי פרספקטיבת העתיד שלכם כמורים לאזרחות? מהי שליחותכם?

בחרתי להתמקד בנושא אחד מרכזי שאני חושב שיש להעצים ולקדם באופן רחב ואישי. בתור מורה לעתיד למקצועות היסטוריה ואזרחות ארצה לשלב חינוך אזרחיפוליטי במקצוע ההיסטוריה בכיתתי ולקדם נושא זה בבית הספר בו אלמד.

שילוב חינוך אזרחיפוליטי במקצועות נוספים בבית הספר ולא רק במקצוע האזרחות: החינוך האזרחי-דמוקרטי צריך להיות משולב במקצועות לימוד נוספים ומגוונים בבית הספר נוסף על קיומו כמקצוע נפרד – אזרחות. על פי חוק החינוך הממלכתי המצוטט גם בחוזר מנכ"ל של משרד החינוך מוצגות מטרות, ערכים, ידע ומיומנויות המצופות ממורים מקצועיים ומחנכים כאחד. כל מורה בתחומו הוא גם מחנך ועל כן כל מורה הוא גם מחנך לאזרחות כיוון ש"ליבת החינוך לאזרחות אינה לימודית אלא חינוכית". מקצוע האזרחות אינו נשען על תחום דעת אחד מובהק אלא משלב בין כמה תחומי דעת ועל כן החינוך לאזרחות לא יכול להיות מוטל על כתפיהם של מורי האזרחות בלבד; החינוך לאזרחות צריך "להעסיק את כלל הצוות החינוכי [...] כהשלמה חיונית". "חינוך אזרחי כזה אמור ללמד צעירים כיצד "לעשות" דמוקרטיה במציאות חייהם [...]. כלי הכרחי בידי מורים שלא רוצים לוותר על חשיבה ביקורתית ועל פתיחות מחשבתית, גם כשהם רוצים להיות חלק מה"מערכת"."

בני הנוער והילדים בבית הספר מחפשים את זהותם בשנים חשובות אלו, הערכים, הגישות, האמונות, השיחות, המיומנויות והדמויות שיפגשו יעצבו אותם לאדם שיהיו בהמשך חייהם כאדם בוגר. שלב זה בחיים הוא קריטי ועל אנשי ההוראה להנחיל, ללמד ולהראות מגוון של ערכים, גישות, אנשים, תפיסות, אמונות ומיומנויות על מנת שהנערה יוכלו לצפות, לראות, להכיר ואולי אף ליישם. על מנת שיוכל הנערה ליישם את "ארגו הכלים" הזה יש להפגיש אותו במגוון סיטואציות עם מגוון דמויות כך שיוכל קודם כל להבין את חשיבות ארגו הכלים ולאפשר לו להתחבר לערכים, לאמונות ולגישות דרך מגוון של דמויות, דרכים ושיטות. לדוגמה דיון מעמיק ומכבד היא מיומנות חשובה לחיים בוגרים, לעבודה, חברים ומשפחה וכדי שהתלמידה יכירו ויישמו מיומנות זו יש לאפשר לתלמידה לראות ולהתנסות במגוון דרכים ודרך מגוון מורים לאורך זמן – אין זה אחריות של מורה אחד בלבד. אני חושבת שיש מגוון מיומנויות שאינם באחריות מורה מקצועי אחד; לדוגמה, כתיב תקין, ללא שגיאות כתיב, בפסקאות, שימוש בכללי הניקוד המקובלים, הגייה נכונה אשר בדרך כלל מיומנויות אלו מתקשרות ישירות לשיעור הלשון אין הם נחלת מורי הלשון בלבד אלא אחריות של כל עובד חינוך בפגישתו עם תלמיד או חניך (כהן, 2015).

שילוב עקרונות מקצוע האזרחות במקצוע ההיסטוריה – לדעתי יש מקצועות אשר הולכים יד ביד בתוכנית הלימודים של משרד החינוך; ההיסטוריה היא תולדות האנושות ודרכם ניתן ללמוד על איך האנושות הגיע והתגבשה עד עצם היום הזה דרך מסמכים ראשוניים, משניים, מחקרים, כתבים ותמונות. במהלך ההיסטוריה התבססו העקרונות, זכויות האדם, החובות, ההרגלים, התרבויות, הדתות, האידיאולוגיות, הנרטיבים, הגבולות והממשלות שאנו לומדים עליהם וחיים עליהם ובעקבותם.

נושאי הלימוד של המקצוע מגוונים ודרכם ניתן ליישם את הלימוד האזרחיפוליטי דרך נושאים מסמכים, כתבים ומחקרים מגוונים. לדוגמה; על סוגי שלטון וממשל ניתן ללמד בהתייחסות לפרק הלימוד "מדמוקרטיה לדיקטטורה" על המעבר של גרמניה הנאצית מדמוקרטיה לדיקטטורה והתייחסות לשלטון טוטליטרי במאה ה-20. דרך מסמך ראשוני "מגילת הזכויות של ארצות הברית" ניתן ללמוד על חוקה, עקרון זכויות האדם והאזרח ועל מגוון הזכויות המצוינות במגילה. דרך המהפכה הצרפתית, עידן הנאורות, הודי הדעות והפילוסופים של אותה תקופה ניתן ללמוד על שלטון אבסולוטי, עקרון זכויות האדם והאזרח, עקרון שלטון העם ועקרון הגבלת השלטון.

מקורות:

כהן א' (2015). כל מורה הוא מורה הוא מחנך לאזרחות

מירב ברויאר

המורה כאיש פוליטי והרפורמה המשפטית

בבואנו לבחון את הסוגייה האם מותר למורה להביא דעות פוליטיות בכיתה יש ראשית להביא בחשבון את המשימה בשמה המורה נשלח לכיתה. מטרת המורה, בשם מערכת החינוך כולה צריכה להיות להעצים את התלמידים לגבש דעות משלהם על סמך מגוון רחב של נקודות מבט ומידע מהימן. האם דעתו של המורה היא רק עוד דעה מתוך מגוון הדעות בנושא מסויים או שיש לה משקל גדול יותר ומכריע?

מצד אחד, שמירה על עמדה ניטרלית חיונית בשמירה על שלמות החינוך. למורים יש אחריות לספק לתלמידים מרחב בטוח וחסר פניות ללמידה. הבעת דעות פוליטיות בכיתה עשויה להשפיע על נקודת המבט של התלמידים, ועלולה להוביל לחינוך מוטה. יתרה מכך, תלמידים עשויים להרגיש לחוצים להתאים את עצמם לנקודות המבט של המורה שלהם, ולבלום את יכולתם לחקור נקודות מבט חלופיות ולפתח את כישורי החשיבה הביקורתית שלהם. אם מורים יביעו בגלוי את השתייכותם הפוליטית, הדבר עלול ליצור אווירה של עוינות ולהפריע לדיאלוג בונה בין התלמידים. סטודנטים מרקעים ואידיאולוגיות שונות עלולים להרגיש נדחקים לשוליים או מושחקים, מעכבים את צמיחתם האקדמית ומטפחים סביבה של פילוג וניכור.

מצד שני, דעתו של המורה היא דעה לגיטימית ואף מסקרנת. ברור שביחסים האישיים הנוצרים בין מורים ותלמידים ובוודאי בתקשורת הלא פורמלית ביניהם התלמידים יכולים להבין מה עמדתו של המורה בסוגייה שנדונה בכיתה.

סוקרטס, מגדולי הפילוסופים של ההיסטוריה, טען שידע מושג באמצעות חקירה וחשיבה ביקורתית. השיטה הדיאלקטית שלו כללה הטלת ספק בהנחות, ועידוד תלמידים לבחון את האמונות שלהם. בהקשר זה, ניתן לטעון שמורים המביעים את דעתם הפוליטית בכיתה יכולים לעורר חשיבה ביקורתית, לטפח דיון וליצור סביבה שבה התלמידים לומדים לגבש דעות משלהם. כך טען המורה לאזרחות אדם ורטה אשר הואשם ע"י תלמידה בהפצת "דעות שמאלניות". ורטה פוטר בשל "עילות אחרות" ואולם לא יהיה זה מופרך להניח שפיתוריו נעוצים בעובדה שבחר להביע את דעותיו שהנן שמאלה מן הקונצנזוס ובכך נעשה גם עוול אישי נוראי וגם פספוס מערכתי.

עם זאת, יש לדעת לבצע אבחנה בין דעה של מורה המובאת בקונטקסט רלוונטי, למשל בשיעורי חינוך ואזרחות לבין דעה הנאמרת ללא הקשר לימודי, שכל מטרתה להנחיל לתלמידים ערך כלשהו שהוא אינו בהכרח ערך אשר מקובל עליהם או על הסביבה ממנה הם מגיעים.

בנוסף יש לתת משקל לגילם של התלמידים. דיון פוליטי, לתפיסתי, יכול להתנהל רק בביה"ס התיכון. לפני כן כדאי לשמור על האווירה בביה"ס ניטרלית, ומנותקת ככל האפשר מדיון פוליטי קונקרטי.

עוד יש לציין, כי בשנים האחרונות התפתחה בשיח הציבורי פרקטיקה של אמירת עובדות ו"עובדות אלטרנטיביות", אמת ו"אמת חלופית"... על המורה להיזהר שבעתיים כאשר הוא מציין עובדות עליהן מתבססת דעתו הפוליטית ולפרט מהיכן לוקטו אותן עובדות. לכן, על המורה לבצע עבודת הכנה יסודית לפני החלפת דעות פוליטיות. עליו ללמד את תלמידיו להבחין בין עובדות לדעות, ללמדם לאסוף חומרים שונים, ממקורות שונים, ללמדם לשים לב לאופן בו גופים שונים מציגים אירועים עובדתיים בצורה שונה, ללמדם לשים לב לבחירת המילים של בעלי דעה שונים ביחס ל"עובדות". רק לאחר עבודת הכנה זו, ניתן לקפוץ לשיח של עמדות. הייתי גם מציעה, כשלב ראשון, לתרגל הצגת דעות והחלפת עמדות בכתב, שם קיים סיכום קטן יותר להתפתחות שיח מתלהם.

הייתי ממליצה גם, כשלב ראשון, לפתח דיונים לגבי נושאים שאינם פוליטיים, אלא ברומו של עולם. למשל, "האם הורים צריכים לשלם כסף לילדיהם עבור עבודות בית?", "דוגמת ה Argument Clubs שאני מכירה מארה"ב, ואינם כה נפוצים במערכת החינוך שלנו.

אני סבורה שחברה בעלת ריבוי דעות המקיימת ויכוח תוסס המתבסס על עובדות אמיתיות הנה חברה בריאה אשר מייצרת אזרחים מודעים ואכפתיים. בחברה כזו יש מקום למורים להביע דעות פוליטיות ובלבד שיובעו בקונטקסט הנכון ובפני תלמידים בגיל המתאים בלבד, תוך מתן אפשרות לתלמידים להציג גם את דעותיהם ולנהל ויכוח בעל משמעות. חשוב להגדיר גבולות גזרה להבעת דעות. כך למשל גזענות אינה "דעה" ואין לה שום מקום בשיח.

כל זאת טוב ויפה בשגרה חברתית מדינית רגילה. ימים אלו אינם ימי שגרה. הקיטוב, הפילוג ושיח-הקצוות הולכים וגדלים ומחייבים את הצוות החינוכי להגיב עליהם. המחאות ההמוניות השוטפות את הארץ גורמות לרבים מהתלמידים להיות חשופים לקונפליקט הפוליטי, ואף להיות שותפים לו. הורים, תלמידים ומורים כאחד משתתפים באופן קבע בהפגנות, והשאלה 'האם יצאת להפגין?' הופכת שגורה אצל תלמידים ומורים כאחד, וחשופה לכל בחצר ביה"ס בכיתות ובחדר המורים. מורה או תלמיד, גם אם ירצה להישאר ניטרלי בדעותיו הפוליטיות במסגרת ביה"ס, יתקשה לעשות זאת כאשר יפגוש את תלמידיו ועמיתיו בצומת במוצ"ש.

אזרחים רבים, ביניהם מורים, מרגישים צורך להשתתף במחאה מתוך תחושת חירום ואובדן דרך, והשיח הפוליטי חודר בעוצמה לחדר המורים. הייתי עדה לדיונים של צוותי מורים שהשוו את המצב הנוכחי למצב בגרמניה עם עליית הנאצים לשלטון. שם, המורים, מתוך רצון להגן על הילדים ולהרחיקם מהפוליטיקה, שמרו על שגרה שקטה מתחת לענני הסערה, עד שהיה מאוחר מידי. עלינו, כך קראו מורים ישראלים בימינו אנו, לזכור לקח זה. עלינו לסחוף את מערכת החינוך למחאה הפוליטית לפני שגם אצלנו יהיה מאוחר. בבתי ספר שונים נשמעו קריאות להשבית את הלימודים כדי לאפשר למורים להשתתף במחאות, והיו אף מורים שיצאו להפגין בימי חול ושיבשו את סדר הלימודים של כיתותיהם.

מנגד, אוירה לאומנית ושמרנית פושה בממשלה, והיכולת להביע דעה החורגת מ"רוח המפקד" הולכת ונעלמת. מורים חוששים להביע דעותיהם פן יבולע להם, כפי שקרה בפרשת אדם ורטה, והוא אינו היחיד. ד"ר מאיר ברוכין, מורה לאזרחות בראשל"צ, פוטר לפני כשלוש שנים לאחר שניהל עם תלמידיו שיח ביקורתי על פעילות צה"ל. בפברואר האחרון נקרא עמיר קליגר, גם הוא מלמד בראשל"צ, לשימוע לפני פיטורין בעקבות שיחה שניהל עם תלמידיו על הרפורמה המשפטית.

באווירה כה קיצונית, כל שנותר לי הוא לקוות שלא נגיע ליום שבו משרד החינוך יאסור על מוריו להשתתף במחאות, כפי שקרה לחברינו הפרקליטים. ובינתיים, השאלה שנותרה כבר אינה האם לחשוף התלמידים לויכוח פוליטי, אלא איך לעשות זאת.

קטרין דסקל

יחסי יהודים וערבים

בחודש אפריל בשנת 1949, נחתם הסכם על שביית נשק בין מדינת ישראל למדינות השכנות לה. בתחום מדינת ישראל לאחר החתימה על ההסכם נותרו 156,000 תושבים ערביים, יחסם באוכלוסייה בישראל היה 14% בלבד. מוסדות המדינה התחבטו רבות כיצד להתייחס לערבים שהיו מיעוט ומפאת העובדה כי מאז היווסדה, הייתה מדינת ישראל מדינה דמוקרטית היא הצהירה (גם במגילת העצמאות) כי יהיה שוויון זכויות ושוויון אזרחי לכלל תושביה.

עם זאת, מדינת ישראל נאלצה להתמודד מול איומים ביטחוניים על קיומה הן מבחינת הסכנה הרובצת עליה מכיוון העולם הערבי שנמצא בכל גבולותיה והן מבחינת האויב מבית. העם היהודי שהיה רגיל להיות מיעוט בכל מדינה בה היה חי ונאבק על השוויון בזכויות שלו, מוצא את עצמו כרוב מוחלט במדינת ישראל ולצידו חי גם מיעוט ששונה ממנו בכל תחום בחיים: גם מבחינת תרבות, שפה, דת, לאום, רמת השכלה, רמת חיים, מודרניזציה ושאיפות לאומיות. ואילו הערבים, קיבלו רבם ככולם את הסטאטוס הזה כמעט ללא התנגדות, נאבקים לקבל אזרחות ישראלית מלאה ומסתגלים למציאות החדשה הן החברתית והן הפוליטית.

הסכסוך הישראלי – ערבי, נמצא במרכז חיי החברה היהודית במדינת ישראל. לסכסוך הזה ישנה השפעה פסיכולוגית מכרעת בכל תחומי החיים: התרבותיים, הכלכליים, הפוליטיים, החברתיים והצבאיים. ההיסטוריה סיפקה לנו נרטיבים על הזהות שלנו, מאיפה הגענו ולאן אנחנו הולכים. היא מגדירה את הדרך שעוזרת לבנות את הזהות הקבוצתית, את יחסי הגומלין עם קבוצות אחרות ואת האפשרויות להתמודד עם אתגרים שניצבים בפניי הקבוצה.

עד שנות ה-70, הנרטיב המוביל במדינה היה הנרטיב הציוני וכך גם היה הלך הרוח במדינה. מסוף שנות ה-70, נרטיב זה הלך ונחלש והאיר את הסכסוך היהודי – ערבי באור חדש ושונה. אז לראשונה הייתה הכרה במורכבות המצב בו נמצאים ערביי ישראל. במהלך שנת 2021, בזמן "שומר החומות" נחשף העומק של השוני בנרטיבים הלאומיים של ערביי ישראל אל מול המדינה היהודית. אירועי שומר החומות הביאו את יחסי היהודים והערבים לנקודת רתיחה שטרם נראתה. מעבר לטיפול המשטרה והביטחוני אל מול המצב החדש, נדרש גם מענה אזרחי משלים על מנת לטפל בתהום שנפערה ויצרה משבר גדול.

חשוב לציין כי המתח בין יהודים לערבים מכיל בתוכו גם סוגיות שקשורות בהגדרה עצמית, דמוקרטיה, ריבונות, יחסים בינאישיים ואזרחות. סוגיות אלו הן מהסוג שלא ניתן ליישב אותן על ידי הגדרה פוליטית זו או אחרת שתשים קץ לסכסוך ולמתח הפנימי.

תהליכים כאלו יוצרים מתח בכל מה שקשור לזהות של התושבים הערביים בישראל בין השיוך הלאומי שלהם לבין השיוך האזרחי שלהם. במהלך ה-30 שנים האחרונות, בוצעו סקרים בקרב התושבים הערבים בישראל. ממצאים הסקרים הללו מצביעים על העובדה כי הערבים בישראל מזדהים יותר ויותר עם רכיב הזהות הפלסטיני ופחות הכרה במדינת ישראל כמדינת לאום יהודית. ממצאים אלו מגבירים בקרב הציבור היהודי בישראל את תחושת האיום.

העניין הוא שהתהליכים הללו מתרחשים דווקא בתקופה בה מדינת ישראל עוברת שינויים חברתיים וכלכליים דרמטיים. בשנים הללו התחזקו גם תהליכי דמוקרטיזציה, התקשורת והמודעות לערכי זכויות האדם. מצד שני בקרב ערביי ישראל, עלתה המודעות ליכולת של החברה הערבית להשתמש במנגנונים פוליטיים ומשפטיים. כל זאת כאשר הגלובליזציה אינה פוסחת על מדינת ישראל והביא להפרטה, ליברליזציה, צמיחה כלכלית והעמקת הפערים בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הערבית. זה הביא את הדרישות של האוכלוסייה הערבית בישראל להגיע לשוויון מלא, לחזק את הדמוקרטיה ולקדם תהליכי שלום.

עצם היותה של מדינת ישראל כמדינה של העם היהודי, והעובדה כי הצהירה על עקרונות דמוקרטיים ועל שוויון זכויות וזכויות אדם. קיים מתח בין הגישה הלאומית ששמה דגש על השתייכות לאומית. לבין הגישה האזרחית שבה יש דגש על ההתעלמות מהשתייכות הלאומית של האזרח בכל מה שקשור למתן משאבים וזכויות פוליטיות. מתח זה בא לידי ביטוי על ידי פער בין האידיאל השוויוני של הדמוקרטיה לבין המציאות שעושה הבחנה על רקע לאומי. אידיאל הוא למעשה השוויון שבא לידי ביטוי במגילת העצמאות ובחוקי היסוד של מדינת ישראל (חוק סוד כבוד האדם וחירותו, חופש העיסוק ופסיקה של בית המשפט העליון).

מה שקורה במדינת ישראל הוא לא שחור ולבן ולא רק בין יהודים לערבים. המציאות הינה מעורבת ובכל רגע נתון מתקיימים בה יסודות של שוויון ואי שוויון, הדרה וקיפוח. למרות שגם התושבים הערבים, הדרוזים, הנוצרים והצ'רקסים מממשים מאת הזכויות האזרחיות שלהם, הם גם יכולים לבחור ולהיבחר בבחירות לרשויות מקומיות ולכנסת. הם נהנים מחופש התאגדות ויכולים להקים מפלגות לקבל ייצוג הולם בכנסת. עם זאת, ישנם תחומים רבים בהם אין שוויון בין יהודים לבין מיעוטים שמתבטא באפליה בתקציבים לחינוך ולרשויות, ברמת האבטלה, בקבלה למקומות עבודה ובמיוחד בשירות הציבורי. האיזון הנדרש בין לאומיות לבין זהות לאומית וכן בין דמוקרטיה וזהות אזרחית וכמובן הדרך לצמצם את המתח הקיים ביניהם הוא אחד האתגרים הכי חשובים ומרכזיים שניצב בפני הרבה מדינות בעולם שיש בהן רוב שולט ומיעוט לאומי.

הנרטיב של המיעוט הערבי במדינת ישראל מושפע בעיקר מן הנרטיב הפלסטיני אך גם מן הנרטיב היהודי וכאן באה לידי ביטוי המורכבות של ערביי ישראל. הערבים במדינת ישראל מגדירים את הזהות שלהם כזהות (ערבית-פלסטינית וזהות אזרחית-ישראלית). ומאז קום המדינה בתקופות שונות היה משקל משתנה לזהויות אלו.

ניתן לומר, בזהירות המתבקשת, כי המיעוט הערבי שחי במדינת ישראל עובר שני תהליכים שמתרחשים במקביל ואינם סותרים זה את זה ופיתחו ישראליות ופלסטיניות זו לצד זו. רוב הציבור הערבי בישראל גיבש לעצמו עם השנים נרטיב ערבי ישראלי שמתבסס על הנרטיב הערבי פלסטיני שכולל בתוכו גם חוויות היסטוריות מצטברות כמיעוט במדינה יהודית.

לסיכום, מערכת היחסים בין יהודים לערבים בישראל הינה מורכבת, בעלת פנים רבות ומשתנה עם הזמן והנסיבות. היא טעונה מבחינה היסטורית, פוליטית, דתית, כלכלית וחברתית ובגלל זה מעורבים בה גם הרבה רגשות. לכן אנחנו צריכים להבין שאנחנו חיים בחיים משותפים, ששפה יוצרת מציאות ושהכל תלוי אך ורק בנו.